

Про перспективи використання інноваційних технологій у викладанні психіатрії та наркології іноземним студентам

Обґрунтовано застосування інтерактивних методів (діалогових лекцій, моделювання професійних ситуацій, кейсів, ділових ігор) для формування навичок використання теорії у розв'язанні професійних завдань та посилення практичної спрямованості в підготовці студентів. Наголошено на тому, що зміни методології педагогічної діяльності повинні мати спадкоємний характер і враховуватися під час проектування навчально-виховного процесу в межах усього університету (факультету). Доведено, що специфіка викладання психіатрії та наркології іноземним студентам вимагає переробки навчальних програм із введенням курсів за вибором, зміни формату лекційних занять, переходу на циклову систему навчання.

Ключові слова: інтерактивні методи викладання, наркологія, психіатрія.

Навчання іноземних студентів – реальність сучасного педагогічного простору, що диктує необхідність перебудови програм вищих навчальних закладів не лише відповідно до міжнародних стандартів навчання, але й з етнокультурними, національними, когнітивними особливостями студентів. Разом із тим, їхнє навчання має низку особливостей як у методологічному, так і у змістовному аспектах [5; 8]. Розгляду цих проблем крізь призму викладання психіатрії у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна й присвячено цю статтю.

Відповідно до вимог Болонської декларації, дедалі більшої популярності набуває так званий «компетентнісний підхід» до навчання. Компетентність передбачає не лише наявність певних знань, умінь, навичок, але й здатність, готовність розпорядитися ними в певних галузях професійної діяльності.

Як зазначив Андріс Барблан, генеральний секретар Асоціації європейських університетів, «вимога життя всюди однакова: потрібні студенти, здатні виразити себе в письмовій та усній формі, особистості, здатні розмірковувати і відстоювати свою думку перед колегами, і лише після цього потрібні працівники, які мають вправність у сфері своєї професії» [1].

Вирішення цього завдання можливе лише у разі вибору адекватних, особистісно орієнтованих педагогічних технологій. Серед показників того, що згадана технологія викладання предмета у вищій школі є особистісно орієнтованою, виділяють такі: наявність мотивації до навчання, сприятливе, комфортне освітнє середовище для досягнення мети; використання

ефективних форм, методів і технік навчання; опертя на досвід, знання, вміння і навички студентів; наявність у студентів відчуття контролю над процесом свого навчання; досягнення успіху, задоволення пізнавальних потреб, а також потреб у самореалізації; повне занурення в процес навчання; достатність часу на засвоєння нових знань і умінь; відсутність факторів ризику для здоров'я; зміна змісту навчання і позиції викладача [7, 20].

Однак, класична модель навчання, орієнтована на форму навчального процесу, де викладач виступає в ролі наставника, не дозволяє студентам стати активними суб'єктами освітнього процесу. Необхідним є перехід до інтерактивної моделі навчання, в якій викладач є не стільки наставником, скільки помічником, співрозмовником. Використовуючи в навчальному процесі активні методи навчання, викладач виступає в ролі фасилітатора – помічника у формуванні вмінь і навичок системного мислення та розв'язання реальних проблемних ситуацій. Основною дійовою особою освітнього процесу стає студент, який самостійно і творчо опановує навчальні дисципліни. Встановлено, що використання інтерактивних методів навчання активізує мислення студентів, включаючи їх в роботу протягом усього заняття, розвиває критичність і самостійність суджень, відповідальність за власні дії, висновки, а водночас – навички командної роботи [6, 32].

Введення інтерактивних методів навчання пов'язане з низкою проблем.

Багато викладачів не готові до використання розвивальних технологій – діалогових лекцій, моделювання професійних ситуацій, ділових ігор, а також ігрових вправ, тренінгів. І проблема полягає не лише в недостатньому володінні цими технологіями. Важлива роль у разі їхньої реалізації належить особистості педагога, прийняття ним нової позиції – педагога-фасилітатора, розвитку таких якостей особистості, як атрактивність, толерантність і асертивність.

Атрактивність – прагнення людини до формування позитивного ставлення до себе з боку інших людей, яке ґрунтується на власному позитивному почутті до цих людей, щирості, відкритості, конгруентності.

Толерантність – вміння без роздратування і виразної ворожості ставитися до думок, поглядів, звичок інших людей, бути великодушним і терпимим.

Асертивність – комплексне почуття впевненості в собі, у власних силах. Впевненість проявляється як стабільне позитивне ставлення до власних навичок і здібностей [9]. Атрактивність, толерантність і асертивність – якості особистості, яка формується, і сучасна педагогіка має у своєму розпорядженні цілий арсенал їхнього розвитку. Але чи мають педагоги бажання, час, можливості для розвитку цих якостей?

З іншого боку, студенти самі часто не готові до активної позиції в засвоєнні знань. Школа привчає до пояснювально-ілюстративних і ре-

продуктивних методів передачі знань. У результаті, до ВНЗ приходять школярі, які не вміють висловлювати свої думки, вести дискусію, логічно опрацьовувати інформацію. Тому необхідно створювати умови, що сприяють розвитку самостійної, пошукової та науково-дослідної діяльності студентів. Лише тоді ми можемо навчити студента не механічного накопичення і відтворення фактичного матеріалу, а розвитку логічного клінічного мислення.

Таким чином, обставини вимагають переформатування навчального процесу, внесення змін в організацію занять.

Сучасні лекції донині у своїй більшості підтримують пасивність студентів і високу однобічну активність викладача. На лекціях широко використовуються мультимедійні засоби демонстрації, що дозволяє викласти досить об'ємний теоретичний матеріал. Однак такий великий потік нової інформації складно осмислити, а тим більше – записати. Часто лекції не сприяють розвитку знань, привчають до формальної фіксації матеріалу або просто до формальної присутності в аудиторії. До того ж, нерідко буває так, що лекційний матеріал читається з великим часовим відривом від практичних занять.

Якщо ж говорити про іноземних студентів, традиційні лекції для цілого потоку погано сприймаються ними. Це пов'язано як з відмінностями рівня знань англійської мови, так і з темпераментом та психологічними особливостями студентів різних національностей. На наш погляд, традиційні лекції можна було б замінити викладом матеріалу в малих групах. Така форма викладання дозволяє переконатися, що запропонований матеріал зрозуміли правильно, і негайно внести необхідні пояснення та виправлення.

Потребують перегляду і методи проведення практичних занять.

Однією із сучасних технологій проведення практичних занять є метод «кейсів», який передбачає активне навчання на основі реальних ситуацій [2; 4]. Ми активно використовуємо метод кейсів у роботі з іноземними студентами.

Перевагою методу є оптимальне поєднання теорії та практики. Кейс – це підготовлені в письмовій формі історія захворювання пацієнта, результати клініко-психологічного дослідження і питання, на які повинен відповісти студент. Робота над кейсом є результативнішою в груповому форматі з письмовим викладенням відповідей на питання. Обов'язковими є презентація відповідей одним із членів групи і подальша загальна дискусія. Наприкінці проводяться узагальнення і систематизація отриманих результатів та набутих навичок.

Наш досвід використання кейсів у роботі з іноземними студентами свідчить, що метод не лише сприяє вивченню теорії, оволодінню навичками практичної роботи, але й розвиває спостережливість, логічність і критичність мислення, інтуїцію, тобто формує клінічне мислення. Його вико-

ристання є особливо корисним в умовах обмеження можливості самотійної роботи іноземних студентів із хворими. Крім того, така методика роботи покращує навички ведення дискусії, відстоювання своїх поглядів. Студенти також позитивно сприймають роботу з кейсами. Вони відзначають, що саме такі методи роботи дають їм відчуття власної компетентності у розв'язанні професійних завдань.

Реалізація інтерактивних підходів у викладанні вимагає від викладачів значної технічної підготовки, а також освоєння нових педагогічних компетенцій, а отже, – значних часових, енергетичних, фінансових витрат. З іншого боку, потрібні значні організаційні зміни в масштабах ВНЗ.

Зокрема, якщо говорити про викладання психіатрії, то воно здійснюється за класичною схемою – з поглибленим вивченням як загальної психопатології, так і конкретних нозологічних одиниць психічних захворювань. Але заняття проводиться раз на два тижні, що значно знижує «виживання знань». На наш погляд, доцільним є перехід на старших курсах із фронтального розкладу на цикловий метод навчання, що краще створює цілісні уявлення про дисципліну. Модульні контрольні, заліки будуть рівномірно розподілені, що знизить рівень психоемоційного напруження наприкінці семестру. Циклова система навчання на старших курсах існувала і раніше, і її доцільність ніколи не ставилася під сумнів. До того ж, якщо звернутися до досвіду інших країн, то у Великій Британії навчання в медичних ВНЗ відбувається у формі інтегрованих модулів, що включають лекції і практичну роботу [3].

Хотілося б звернути увагу на розбіжність змісту курсу психіатрії та наркології, що традиційно викладається в українських ВНЗ, із загальними вимогами європейських стандартів. У вітчизняній психіатрії традиційно переважає описово-феноменологічний підхід. У зв'язку з цим практично половина навчального курсу присвячена вивченню загальної психопатології. За кордоном велика увага приділяється нейробіологічним основам захворювань, методам дослідження, лабораторному і психологічному тестуванню (багато підручників мають додаток у вигляді шкал психологічного тестування). Крім того, в іноземних підручниках міститься немало матеріалів з таких соціально значущих тем, як «суїцидальна поведінка», «розлади сну», «розлади харчування», «психіатричні аспекти синдрому імунодефіциту». Значно більша увага приділяється немедикаментозним методам лікування (психотерапії).

Слід відзначити, що всі вищезазначені теми висвітлюються в програмі викладання психіатрії та наркології на медичному факультеті ХНУ імені В. Н. Каразіна, але їхнє вивчення перевантажує програму. Як варіант вирішення цієї проблеми можна розглядати винесення таких тем як елективів (на 5 курсі). Це можуть бути елективи із психосоматології, психотерапії, нейрофізіології, суїцидології та ін. Можливо, визріла

необхідність перегляду програми викладання психіатрії для іноземних студентів. Зараз вона є калькою програми для вітчизняних студентів.

Важливою функцією викладача є підтримка іноземних студентів у їхній самостійній роботі. Здатність знаходити, систематизувати, генерувати нову інформацію на основі існуючої – найважливіша професійна компетенція майбутнього лікаря. На жаль, багато іноземних студентів не вміють працювати з підручниками, віддають перевагу роботі з методичними рекомендаціями, презентаціями (вербально-графічні схеми). Вирішення цього завдання вимагає зусиль усіх педагогів, починаючи з першого курсу. Зрозуміло, що введення робочих зошитів, складання схем, аналітичних таблиць могло б стати вдалим інструментом розвитку навичок самостійної роботи з науковою інформацією, її кращого запам'ятовування. З іншого боку, виконання таких робіт часто зводиться до списування їх один в одного – і забирає чимало часу педагога для їх перевірки.

Таким чином, сучасний період розвитку вищої школи характеризується зміною завдань педагогічної діяльності. Визначальним стає не кількість засвоєної студентом наукової інформації, а система професійних компетенцій, у числі яких, незалежно від ВНЗ, факультету, необхідною є здатність знаходити, систематизувати, генерувати нову інформацію на основі існуючої; вміння чітко висловлювати свої думки усно і письмово, вести дискусію, відстоювати свою думку; вміння співпрацювати в групі.

Перехід на інтерактивну форму викладання неможливий у межах однієї дисципліни. Це у певному сенсі ідеологія, яка має бути обрана ВНЗ (факультетом) і підтримуватися протягом усього навчання.

Реалізація інтерактивних підходів у викладанні вимагає від викладачів освоєння нових педагогічних компетенцій, а отже – часових, енергетичних, фінансових витрат.

Викладачі, які викладають англійською мовою, повинні мати змогу систематично підвищувати рівень володіння мовою і педагогічної майстерності шляхом проходження відповідних курсів, стажування за кордоном в англомовних країнах – і отримувати додаткове фінансування.

Література

1. Барблан А. Иерархия знания / А. Барблан // *Alma Mater*. – 1994. – № 3. – С. 30–31.
2. Корончик А. С. Метод кейсов в проведении практических занятий по предмету «судебная медицина» (методика и организация) / А. С. Корончик, Н. И. Кузмицкий // *Использование информационных образовательных технологий и электронных средств обучения в вузе : материалы научн.-метод. конф.* / отв. ред. В. А. Снежицкий. – Гродно : ГрГМУ, 2011. – С. 211–221.

3. Кулькарни М. Подготовка психиатров в Великобритании / М. Кулькарни, К. Р. Банарси, Д. Угрин // Новости медицины и фармации. Психиатрия (тематический номер). – 2009. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.mif-ua.com/archive/article_print/11001.
4. Орлов Г. В. Инновационные направления преподавания психолого-психиатрических дисциплин в медицинских вузах / Г. В. Орлов // Материалы научн.-практ. конференции к 110-летию кафедры психиатрии и наркологии Санкт-Петербургского государственного медицинского университета имени академика И. П. Павлова, Санкт-Петербург, 10 декабря 2010 г. – Санкт-Петербург : НИПНИ им. В. М. Бехтерева, 2010 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://bekhterev.ru/content/468/materials.pdf>.
5. Рахимов Т. Р. Особенности организации обучения иностранных студентов в российском вузе и направление его развития / Т. Р. Рахимов // Язык и культура. – 2010. – № 4 (12). [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-organizatsii-obucheniya-inostrannyh-studentov-v-rossiyskom-vuze-i-napravlenie-ego-razvitiya>.
6. Старева А. М. Интерактивна технологія навчання студентів у вищій школі / А. М. Старева // Наукові праці. – 2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2005/42-29-5.pdf>.
7. Стрельников В. Ю. Сучасні технології навчання у вищій школі : модульний посібник для слухачів авторських курсів підвищення кваліфікації викладачів МПК ПУЕТ / В. Ю. Стрельников, І. Г. Брітченко. – Полтава : ПУЕТ, 2013. – 309 с.
8. Шайдукова Л. К. Особенности преподавания психиатрии и наркологии иностранным студентам / Л. К. Шайдукова // Традиции и инновации преподавания психиатрии и психологии на различных этапах медицинского образования : материалы науч.-метод. конф. – Чебоксары, 2009. – С. 80–82.
9. Шахматова О. Н. Педагогическая фасилитация: особенности формирования и развития / О. Н. Шахматова // Научные исследования в образовании. – 2006. – № 3. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/pedagogicheskaya-fasilitatsiya-osobennosti-formirovaniya-i-razvitiya>.